

KRYSTIAN CHOŁASZCZYŃSKI

POLACY W ZIMBABWE – ANALIZA SPOŁECZNO-HISTORYCZNA

RAPORT 7 | 2023

KRYSTIAN CHOŁASZCZYŃSKI

**POLACY W ZIMBABWE –
ANALIZA SPOŁECZNO-HISTORYCZNA**

Lublin 2023

Projekt okładki
Michał Dworski

Na okładce wykorzystano zdjęcie Albrechta Fietza z Pixabay.com

Korekta i adiustacja
Monika Turała

Raport 7/2023 został przygotowany w Centrum Analiz i Badań Historycznych
Instytutu im. gen. Władysława Andersa

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności –
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich
na lata 2018–2030 PROO

**KOMITET
DO SPRAW
POŻYTKU
PUBLICZNEGO**

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Rządowy Program
Rozwoju Organizacji
Obywatelskich
na lata 2018–2030
PROO

© Copyright by Instytut im. gen. Władysława Andersa
© Copyright by Wydawnictwo Werset

ISBN 978-83-67951-05-0

Wydawnictwo Werset
ul. Radziszewskiego 8/216, 20-031 Lublin
tel. 81 533 53 53; 501 061 226
wydawnictwo@werset.pl; www.werset.pl

Spis treści

Wstęp	7
Zimbabwe – krótki rys	9
Polacy w Zimbabwe	13
Polacy a Afryka	14
Polacy a wojna rodezyjska	17
Posługa misjonarska	19
Polskie cmentarze w Zimbabwe	21
Konsulat Honorowy RP w Harare	24
Polonia	26
Zakończenie	27
Summary	27
Literatura	29

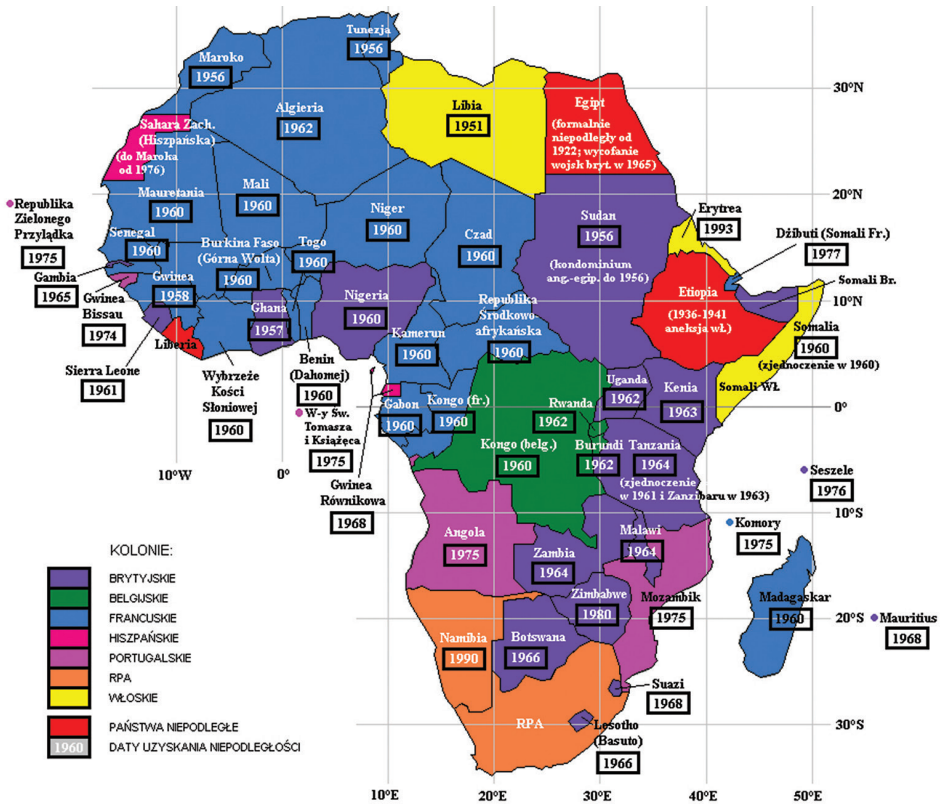
Wstęp

Kiedy myślimy o Republice Zimbabwe, kraju położonym w Afryce Południowej, trudno wyobrazić sobie, aby był to obszar, do którego zmierzaliby Polacy. Zresztą Polska, ze względu na brak kolonialnej przeszłości i wynikających z tego traum dekolonizacyjnych, nie prowadziła intensywnej polityki zagranicznej w dobie imperializmu czy zimnej wojny. W pierwszym przypadku sami byliśmy kolonizowani, w drugim nie byliśmy wolnym i suwerennym państwem.

Nie bez przyczyny korzystam z pojęcia kolonizacji w kontekście rozbiorów Polski 1795–1918 (choć gdyby spojrzeć na sam proces, to śmiało można mówić o latach 1772–1918). Niejednokrotnie miałem okazję dyskutować ten problem z kolegami z Włoch czy Hiszpanii. W środowisku naukowym coraz częściej odchodzi się od podręcznikowego pojęcia kolonii jako zamorskiego obszaru podległego metropolii. Jako przykład kolonizacji na poziomie kontynentu europejskiego najczęściej podaje się właśnie tereny dawnej I Rzeczypospolitej. Takie przykłady jak germanizacja (Komisja Kolonizacyjna, kulturkampf etc.) czy rusyfikacja są świetnymi przykładami praktyk kolonizacyjnych prowadzonych w Europie Środkowej.

Nie może zatem dziwić, że relacje Polski z krajami położonymi na terenie dzisiejszej Afryki Południowej nie należą do głębokich – brakuje im podstaw wynikających ze wspólnej przeszłości. Jednakże historia narodu polskiego jest skomplikowana i z różnych przyczyn Polacy również znajdowali miejsce do życia na terenach umiejscowionych w pobliżu takich wielkich rzek jak Limpopo czy Zambezi.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie członków polskiego narodu, którzy z różnych przyczyn znajdowali się na terenie dzisiejszego Zimbabwe. Z tego względu skupiłem się na analizie materiałów źródłowych, które udało się pozyskać, przy zastosowaniu metody analizy i krytyki piśmiennictwa.

1. Mapa dekolonizacji Afryki

Przez Afrykę Południową rozumiemy grupę państw położonych na południu kontynentu afrykańskiego. Należą do niej takie kraje jak: Lesotho, Botswana, Republika Południowej Afryki, Namibia, Zimbabwe oraz Eswatini. Podlegały one w ostatnich dwóch wiekach wielkim i destrukcyjnym procesom najpierw kolonizacji, a następnie niedokończonej dekolonizacji (dekolonizacja umysłu jest wciąż niezakończona). Mapa na poprzedniej stronie przedstawia podział Afryki z uwzględnieniem dekolonizacji państwowej – daty odnoszą się do momentu uzyskania niepodległości od europejskich metropolii.

Republika Zimbabwe zajmuje obszar ponad 390 tysięcy km². Liczbę ludności szacuje się na ponad 16 milionów¹. ten, ze stolicą w Harare, jest przykładem państwa upadłego, czego symbolem jest status waluty, czyli dolara zimbabweńskiego.

Zimbabwe – krótki rys

Republika Zimbabwe uzyskała niepodległość 18 kwietnia 1980 r. z rąk Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. Nie był to jednak proces w pełni pokojowy. Poprzedzony został długoletnim kryzysem rodezyjskim, który miał charakter wojny chłopskiej. Z jednej strony trwał spór między europejskimi osadnikami a Wielką Brytanią, a z drugiej między przybyłymi Europejczykami a rdzennymi mieszkańcami.

Brytyjskie rządy na Wyżynie Zimbabweńskiej sięgają roku 1890, kiedy to nasiliły się działania osadników w celu przejęcia kontroli nad tym obszarem. Co ważne, nie były to ziemie niezamieszkałe. Istniały państwowe struktury ludów Szona i Ndebele, które w trakcie działań zbrojnych zostały zniszczone (m.in. Imperium Monomotapa). Na kolejne dekady do nowo powołanej kolonii brytyjskiej Rodezji Południowej (ku czci twórcy idei brytyjskich posiadłości w Afryce, Cecila Rhodesa) przybywali osadnicy. W dobie dekolonizacji ich liczba była znaczna, ale nie przewyższała liczby rdzennych mieszkańców. Faktem jednak jest, że w kontekście

1. Zimbabwe, <https://www.imf.org/en/Countries/ZWE> [dostęp: 28.09.2023].

2. Robert Gabriel Mugabe
(ur. 21.02.1924 – zm. 6.09.2019).

3. Najwyższy nominał na świecie: sto bilionów dolarów zimbabweńskich.

rozwoju koncepcji apartheidu w Związku Południowej Afryki, w latach czterdziestych XX w., również w Rodezji Południowej na popularności zyskiwały hasła separacji rasowej, które jednak ujęte zostały w ramach swoistej polityki „partnerstwa”. W konsekwencji usankcjonowana została segregacja rasowa z uprzywilejowaną pozycją osadników pochodzenia europejskiego. Kiedy Wielka Brytania w dobie „wiatru zmian” (ang. *wind of changes*) w latach sześćdziesiątych XX w. przystępowała do procesu dekolonizacji, w Rodezji Południowej narastał bunt. Dnia 11 listopada 1965 r. premier tejże kolonii, Douglas Ian Smith, ogłosił Jednostronną Deklarację Niepodległości (ang. *Unilateral Declaration of Independence UDI*), której nikt na świecie nie uznał. Przez kolejne 15 lat samowładna nieuznawana Republika Rodezji, dzięki wsparciu innych Białych Imperiów na południu Afryki, funkcjonowała i jednocześnie pacyfikowała wszelkie oznaki niezadowolenia, co skutkowało wybuchem wojny wyzwoleńczej. Stan ten trwał do uzyskania przez Zimbabwe niepodległości w roku 1980².

Jest rzeczą niewątpliwą, że całe niepodległe dzieje Republiki Zimbabwe wiążą się prawie z jedną osobą: Robertem Gabrielem Mugabe. Dnia 18 kwietnia 1980 r., po piętnastu latach kryzysu rodezyjskiego, na afrykańskiej mapie pojawia się nowe państwo.

Z postacią nieżyjącego już prezydenta Mugabego wiąże się pojęcie „mugabeizm”. Odnosi się ono do twardego stylu rządów, niwelowania wpływów opozycji, skupienia się na poparciu ze strony ludu Szona (około 2/3 obywateli), co gwarantowało pewność wyborczego zwycięstwa, oparcia rządów na dwóch rdzeniach: partii i wojsku etc. Po części kolejny prezydent, Emmerson Dambudzo Mnangagwa, również korzysta z wypróbowanych metod swego poprzednika. Wywodzi się w końcu z tego samego obozu politycznego i ma podobne doświadczenie w walce wyzwoleńczej. Nic nie wskazuje na to, by „mugabeizm” miałby w jakikolwiek sposób przekształcić się w coś, co moglibyśmy nazwać „mnangagwizmem”, czyli nowym stylem uprawiania polityki³.

2. Zob.: K. Chołaszczczyński, *Etnopolityka jako funkcjonalny element kształtujący system polityczny Republiki Zimbabwe*, Toruń 2014, ss. 624; K. Chołaszczczyński, *Z dziejów apartheidu w Afryce. Rządy Douglasa Iana Smitha w Rodezji Południowej*, „Pro Fide Rege et Lege” 2010, nr 2(66), s. 71–83.

3. Zob.: K. Chołaszczczyński, *Afrykański model autorytaryzmu – Zimbabwe czasów Roberta Mugabe*, „Historia i Polityka” 2009–2010, nr 2–3(9–10), s. 82–102; K. Chołasz-

Tabela 1. Hiperinflacja w Zimbabwe

Data	Stopa inflacji w relacji miesiąc do miesiąca w %	Wskaźnik inflacji w ujęciu rok do roku w %
Marzec 2007	50,54	2 200,20
Kwiecień 2007	100,70	3 713,90
Maj 2007	55,40	4 530,00
Czerwiec 2007	86,20	7 251,10
Lipiec 2007	31,60	7 634,80
Sierpień 2007	11,80	6 592,80
Wrzesień 2007	38,70	7 982,10
Październik 2007	135,62	14 840,65
Listopad 2007	131,42	26 470,78
Grudzień 2007	240,06	66 212,30
Styczeń 2008	120,83	100 580,16
Luty 2008	125,86	164 900,29
Marzec 2008	281,29	417 823,13
Kwiecień 2008	212,54	650 599,00
Maj 2008	433,40	2 233 713,43
Czerwiec 2008	839,30	11 268 758,90
Lipiec 2008	2 600,24	231 150 888,87
Sierpień 2008	3 190,00	9 690 000 000,00
Wrzesień 2008	12 400,00	471 000 000 000,00
Październik 2008	690 000 000,00	3 840 000 000 000 000 000,00
Listopad 2008	79 600 000 000,00	89 700 000 000 000 000 000 000,00

Źródło: S.H. Hanke, A.K.F. Kwok, *On the Measurement of Zimbabwe's Hyperinflation*, w: „Cato Journal” 2009, Vol. 29, No. 2 (Spring/Summer), s. 355, <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/2009/5/cj29n2-8.pdf> [dostęp: 28.09.2023].

Symbolem nieudolnych rządów w Republice Zimbabwe jest permanentny kryzys gospodarczy, który skutkowałam hiperinflacją oraz faktycz-

czyński, *Polityczne trzęsienie ziemi w Republice Zimbabwe*, „Biuletyn Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Toruniu” 2017, nr 12(15), s. 11–13, <http://www.rodm-torun.pl/biuletyn/015.pdf> [dostęp: 29.09.2023]; K. Chołaszczyński, *Zimbabwe w roku 2013 – nowe porządki w starym stylu?*, „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” 2017, nr 7, Toruń 2017, s. 230–262.

nym upadkiem rodzimej waluty. Na krótko przed zniesieniem dolara zimbabweńskiego w czerwcu 2009 r. wprowadzono do obiegu najwyższy nominał na świecie.

Poziom hiperinflacji był tak wysoki, że w trakcie dnia właściciele sklepów co godzinę musieli zmieniać ceny produktów. Obecnie władze tego państwa próbują odbudować gospodarkę, ale inflacja wciąż stanowi olbrzymi problem.

Obecnie najsilniejsze wpływy w regionie ma grupa państw BRICS (Brazylia, Rosja, Indie, Chińska Republika Ludowa oraz Republika Południowej Afryki). Ich działania, zwłaszcza w kontekście planów stworzenia wspólnego banku, dążą do dedolaryzacji, czyli odejścia od dolara amerykańskiego w obopólnych rozliczeniach. Problem w tym, że Zimbabwe po załamaniu wartości dolara zimbabweńskiego dokonało właśnie dolaryzacji. W konsekwencji istnieją obawy, że próba narzucenia przez chociażby SADC (Wspólnota Rozwoju Afryki Południowej) wspomnianych rozwiązań może skutkować kompletną katastrofą gospodarczą⁴.

Polacy w Zimbabwie

Jak podają polskie agendy odpowiedzialne za relację Polski z Polonią, obywateli naszego państwa, którzy mieszkają w Zimbabwie, nie jest dużo. Obecnie szacuje się polską społeczność na około 200 osób. Jak możemy przeczytać na oficjalnych stronach internetowych, w większości są to osoby, które w latach osiemdziesiątych XX w. przybyły za dobrze płatną pracę – w Zimbabwie brakowało wtedy specjalistów, którzy w dużej liczbie migrowali do Wielkiej Brytanii. W tamtym okresie nastąpił naturalny w kontekście kolonizacji odpływ ludzi z dobrym wykształceniem, którzy posiadają określone kompetencje. Dekolonizacja wiązała się zawsze z trudnym okresem transformacji i gospodarczych perturbacji.

4. H. Tan, *BRICS dąży do dedolaryzacji. Były minister Zimbabwe ostrzega przed katastrofą gospodarczą*, 20 września 2023, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/brics-dazy-do-dedolaryzacji-byly-minister-zimbabwe-ostreza-przed-katastrofa/kewl2c6> [dostęp: 28.09.2023].

cji. Z tego względu dobrze wykształceni specjaliści w pierwszym okresie często wracali do dawnych metropolii, gdzie łatwiej było o dobrze płatną posadę. W konsekwencji do Zimbabwe przybywały dobrze wykształcone osoby z krajów biedniejszych, m.in. z Polski, która przeżywała trudne chwile w związku z niewydolnym systemem komunistycznym oraz stanem wojennym wprowadzonym w 1981 r. Obecnie Polonię w Zimbabwe stanowią głównie architekci, lekarze i inżynierowie oraz osoby duchowne pełniące różne misje⁵.

Jednakże w przeszłości Polaków w Zimbabwe było znacznie więcej. Zwłaszcza było to widoczne podczas II wojny światowej. Na obszarze ówczesnej brytyjskiej kolonii Rodezji Południowej istniały specjalne osiedla, gdzie umieszczano uchodźców z Polski. W większości były to osoby związane z Armią Polską dowodzoną przez gen. Władysława Andersa. Dwa obozy/osiedla miały status stały. Były one umiejscowione w Marandellas oraz w Rusape. Poza tym istniał jeden obóz przejściowy w Gatooma. W pewnym momencie polskich uchodźców tylko w Rodezji Południowej mogło być nawet 1 200 osób. Po zakończeniu II wojny światowej większość opuściła kontynent afrykański, ale w trzech miejscach do dziś istnieją polskie cmentarze⁶.

Polacy a Afryka

Pomimo braku przeszłości kolonialnej, na sam kontynent afrykański Polacy docierali w różny sposób. W literaturze przyjmuje się, że na przełomie XV i XVI w. rycerze Zakonu Maltańskiego (w tym Polacy) docierali na północne obszary Afryki⁷. W XVI w. również rozwinął się ruch pielgrzymkowy. Przykładowo do Ziemi Świętej przez Egipt podróżował Mikołaj Krzysztof Radziwiłł, książę herbu Trąby, zwany Sierotką, który od 1604 r.

5. *Polacy w Zimbabwe*, <https://www.poloniam.org/polacy-na-swiecie/polacy-w-zimbabwe> [dostęp: 28.09.2023].

6. Tamże.

7. *Afryka. Polacy w Afryce*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Afryka-Polacy-w-Afryce;4019182.html> [dostęp: 7.10.2023].

był wojewodą wileńskim⁸. W tym też czasie, wykorzystując nowo odkryte linie podróże do Indii, zwiedzano i opisywano afrykańskie wybrzeża. Ciekawego opisu Mozambiku dokonał ojciec Michał Boym, który podróżował do Chin⁹, a żeglarz Krzysztof Pawłowski, który dla Portugalczyków walczył w Indiach i Mozambiku, w pamiętnikach pozostawił opisy fauny i flory¹⁰.

Mniej więcej od lat sześćdziesiątych XVII w. obserwuje się zwiększoną liczbę osadników polskiego pochodzenia w Kraju Przylądkowym (Afryka Południowa). Wielu z nich służyło również lokalnej władzy w ramach służb porządkowych albo regularnej armii. Natomiast na przełomie XVIII i XIX w. rosło zainteresowanie kontynentem afrykańskim i z tego powodu organizowane były wyprawy w celu poznania danego obszaru. Przykładowo Jan Potocki odwiedził Egipt i Maroko¹¹ – było to w okresie przemian w Polsce, których kwintesencją była Konstytucja 3 maja z 1791 r. Wielu Polaków służyło też pod sztandarem Napoleona Bonaparte, co skutkowało tym, iż część z nich znalazła się w Afryce Północnej. Jeszcze przed rewolucją francuską w służbę dla Francji wstąpił Maurycy August Beniowski, który walnie przyczynił się do skolonizowania Madagaskaru. Późniejsze nieporozumienia doprowadziły do jego sporu z francuskimi władzami. Zginął prawdopodobnie w 1786 r. w potyczce wojskowej¹². W XIX w. można zaobserwować dwie główne trasy migracji Polaków do Afryki. Pierwsza to trasa francuska, do francuskich kolonii i na służbę w Legii Cudzoziemskiej. Ten proces obserwuje się w czasie

8. A. Kucharski, *Mikołaj Krzysztof Radziwiłł „Sierotka” – pierwszy polski egiptolog*, 28.10.2011, https://www.wilanow-palac.pl/mikolaj_krzysztof_radziwill_sierotka_pierwszy_polski_egiptolog.html [dostęp: 7.10.2023].

9. *Notes on the Kaffirs sent by the polish Father Michael Boym from Mozambique, January 11, 1644*, <https://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost17/Boym/english.html> [dostęp: 7.10.2023].

10. *Krzysztof Pawłowski (zm. 1603)*, <https://laboratorium.al.uw.edu.pl/bestiarusz/biogramy/krzysztof-pawlowski-zm-1603/> [dostęp: 7.10.2023].

11. A. Kucharski, *Polak w Maghrebie. Jana Potockiego podróż do Maroka (1791)*, 5.02.2018, https://www.wilanow-palac.pl/polak_w_maghrebie_jana_potockiego_podroz_do_maroka_1791.html [dostęp: 7.10.2023]; A. Łukasiewicz, *Jan Potocki i początki egiptologii*, „MEANDER” 2007, nr 3–4, https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.0783d949-f9a4-3064-88fa-e2c31efa79a3/c/Meander_t_62.3-4_12-A.Lukaszewicz.pdf [dostęp: 7.10.2023].

12. J. Ziemacki, *Maurycy Beniowski: Polski cesarz Madagaskaru*, 7.11.2019, <https://www.national-geographic.pl/artukul/maurycy-beniowski-polski-cesarz-madagaskaru> [dostęp: 7.10.2023].

Wielkiej Emigracji po przegranym powstaniu listopadowym. Druga trasa to Afryka Południowa, co wzmagało się wraz z odkrywaniem nowych złóż cennych surowców naturalnych, takich jak złoto czy miedź¹³.

Przełom XIX i XX w. to znaczący wzrost zainteresowania Afryką i liczne wyprawy odkrywcze: Jan Czekanowski¹⁴, Jean Thadée Emmanuel Dybowski, Jan Dybowski herbu Nałęcz¹⁵; Antoni Rehman¹⁶; Adam Sierakowski¹⁷; Stefan Szolc-Rogoziński¹⁸; jak również podróże, których celem miała być działalność misjonarska (Maksymilian Stanisław Ryłło¹⁹, Jan Beyzym²⁰, Stanisław Poraj-Królikowski²¹, Misja Mariannahillska²², Misja Zambezka²³). Polacy angażowali się również w wojny kolonialne Francji oraz Niemiec. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. kontynuowane były

13. *Afryka. Polacy w Afryce*, dz. cyt.

14. *Czekanowski Jan*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Czekanowski-Jan;3889414.html> [dostęp: 7.10.2023].

15. P. Daszkiewicz, *Jan Dybowski – agronom i podróżnik*, <https://iderepublica.pl/znani-nieznani/indeks/jan-dybowski/> [dostęp: 7.10.2023].

16. *Antoni Rehman (1840–1917)*, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/262289/zemanek_antoni_rehman_1840-1917_2000.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 7.10.2023].

17. E. Malinowska, *Adama Sierakowskiego sztuka podróżowania i pisania listów* [w:] M. Piechota, J. Ryba, M. Janoszka (red.), *Od oświecenia ku romantyzmowi i dalej...: autorzy – dzieła – czytelnicy*, cz. 5, Katowice 2014, s. 199–221, https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/1778/1/Malinowska_Adama_Sierakowskiego_sztuka_podrozowania.pdf [dostęp: 7.10.2023].

18. *Stefan Szolc-Rogoziński – badacz Kamerunu*, 14.04.2023, <https://www.polskie-radio.pl/39/156/artukul/1606713,stefan-szolcrogozinski-badacz-kamerunu> [dostęp: 7.10.2023].

19. ks. M. Janocha, *Wykopaliska Archeologiczne Ojca Maksymiliana Ryłły w Zbiorach Watykańskich*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1999, XII, s. 63–69, <https://akademiatokatolicka.pl/wp-content/uploads/wst/12-1/Janocha.pdf> [dostęp: 7.10.2023].

20. ks. Cz. Tomaszewski SJ, *Kim był Ojciec Jan Beyzym?*, <https://beyzym.pl/home/4915-2/> [dostęp: 7.10.2023].

21. E. Sakowicz, *Badania nad tradycyjnymi religiami Afryki Zachodniej i Centralnej*, „Nurt SVD” 2010, nr 44/2 (128), s. 233, [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Nurt_SVD/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_\(128\)/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_\(128\)-s227-245/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_\(128\)-s227-245.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Nurt_SVD/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_(128)/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_(128)-s227-245/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_(128)-s227-245.pdf) [dostęp: 7.10.2023].

22. K. Puchała, *Wkład Polaków w rozwój misji mariannahillskiej na przełomie XIX i XX wieku w południowej Afryce*, „Annales Missiologici Posnaniensium” 2012, t. 18, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/amp/article/view/3112/3090> [dostęp: 7.10.2023].

23. *Nasze Wiadomości*, Tom 1, 1905, <https://ia800303.us.archive.org/16/items/naszewiadomosci00jesu/naszewiadomosci00jesu.pdf> [dostęp: 7.10.2023].

działania podróźnicze oraz misjonarskie. Największe polskie skupiska istniały we Francuskiej Afryce Zachodniej oraz w Związku Południowej Afryki. Pojawiały się też pomysły odnośnie do zwiększenia osadnictwa. W czasie II wojny światowej Polska i Polacy byli mocno zaangażowani w walkach na różnych frontach. Po 1942 r., wraz z ewakuacją wojsk polskich ze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, osoby cywilne były umieszczane w różnych osiedlach. Mowa jest nawet o 20 tysiącach osób. W większości mieszkali oni w Afryce Wschodniej i Południowej. W specjalnych osiedlach powstawały szkoły, toczyło się życie kulturalne oraz religijne. Po 1945 r., wraz z uznaniem przez aliantów rządu komunistycznego w Polsce, wspomniane osiedla stawały się ciężarem i zaczęto je likwidować. W latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. liczebność Polaków w Afryce spadała. Wraz z Rokiem Afryki zaczęła jednak rosnąć liczba pracowników kontraktowych oraz misjonarzy, którzy stanowią obecnie główną grupę Polaków w Afryce Południowej²⁴.

Polacy a wojna rodezyjska

Przyjmuje się, że po zakończeniu II wojny światowej i zakończonym procesie zamykania polskich osiedli na obszarze Afryki Południowej pozostało około tysiąca Polaków. W większości mieszkali oni na terenie dzisiejszej Republiki Południowej Afryki (RPA).

Wojna rodezyjska trwała w latach 1965–1980. Bez wątpienia wpłynęła na współczesny obraz Afryki Południowej. Z jednej strony, była ważnym elementem walki Państw Frontowych (nowo powstałych państw afrykańskich na południu kontynentu, które dążyły do likwidacji wszelkich systemów politycznych sankcjonujących segregację rasową) z Białymi Imperiami (państwami, w których mniejszość pochodzenia europejskiego nie chciała oddać władzy rdzennej ludności stanowiącej liczebnie większość). Z drugiej strony, konflikt doprowadził do likwidacji Rodezji Południowej (samozwańczej Republiki Rodezji) i powstania niepodległej Republiki Zimbabwe.

24. *Afryka. Polacy w Afryce*, dz. cyt.

Wraz z likwidacją polskich osiedli, władze brytyjskie i polski rząd na uchodźstwie (który utracił uznanie ze strony zwycięskich aliantów na rzecz nowych komunistycznych władz) dążyli do tego, aby jak najlepiej pomóc tysiącom uchodźców, którzy z armią gen. Władysława Andersa zostali ewakuowani z ZSRR. Mowa zatem o tysiącach Sybiraków, którzy potrzebowali przestrzeni, aby normalnie funkcjonować, a historia i decyzje Wielkiej Trójki (Stany Zjednoczone USA, Wielka Brytania, Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich ZSRR) skutkowały tym, że południe Afryki miało być ich domem. Brytyjskie władze i polski rząd na uchodźstwie wspomagali Polaków, zachęcając do osiedlania się m.in. w kolonii „Rodezja Południowa”.

Wraz z docieraniem do ziemi rodezyjskiej, uzyskiwali nie tylko prawa, ale i obowiązki, w tym konieczność służby w policji i wojsku. Dane są niepełne, ale bez wątpienia w latach 1945–1965 wielu służyło na rzecz Rodezji Południowej. Za najstynniejszego przedstawiciela tej grupy uznaje się generała Emila Stefana Mentela, który wojenny szlak rozpoczął jeszcze podczas kampanii polskiej 1939 r. Po przegranej kampanii wstąpił do Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich. Kiedy udało się mu skończyć studia w Edynburgu, udał się do Rodezji Południowej, gdzie wzięł ślub i założył własną farmę. W czasie wojny służył w regularnej armii i współtworzył elitarne jednostki piechoty konnej Grey Scouts (1975 r.), których zadaniem było patrolowanie granicy. Po 1980 r. jednostki te były podstawą do stworzenia sił specjalnych. Po wojnie założył hodowlę koni w Matabelandzie, a po śmierci żony wyemigrował do Stanów Zjednoczonych²⁵.

Kolejnym Polakiem (żydowskiego pochodzenia) w Rodezji Południowej był George Godwin, a właściwie Kazimierz Jerzy Goldfarb. Jego historię można poznać za sprawą syna, sławnego pisarza, Petera Godwina, który opublikował serię książek poświęconą młodości i poszukiwaniu tożsamościowych źródeł. W książce *Gdzie krokodyl zjada słońce* z 2006 r. możemy przeczytać rozprawę autora z własną i rodziny przeszłością²⁶. Kazimierz Jerzy Goldfarb walczył w Polskich Siłach Zbrojnych, m.in. w ramach 1. Dywizji Pancerniej. Po wojnie ukończył studia i wyjechał w pierw-

25. *Emil Stefan MENTEL*, http://www.stowarzyszenieuk.pl/do_pobrania/Emil%20Stefan%20MENTEL%20-%20C5%BCyciorys.pdf [dostęp: 7.10.2023].

26. P. Godwin, *Gdzie krokodyl zjada słońce*, Warszawa 2006.

do Niasy (dzisiejsze Malawi). Następnie udał się do Rodezji Południowej, gdzie osiedlił się z rodziną, a sam służył w rezerwach policji²⁷.

Służba w policji i siłach zbrojnych Rodezji Południowej była elementem życia codziennego osadników, którzy nierzadko nie z własnej woli trafili na wspomnianą ziemię. Mimo że bycie policjantem lub żołnierzem nie należy – z punktu widzenia historii – do czegoś chwalebного, zwłaszcza w kontekście działań na rzecz segregacji rasowej w Rodezji Południowej, to trudno samych Polaków obwiniać o to, że tak, a nie inaczej ich losy się potoczyły. Wielu z nich walczyło i uzyskiwało medale oraz pochwały ze strony władz rodezyjskich. Inni ginęli w wojnie domowej, chroniąc dobytek, rodzinę i siebie. Po 1980 r. skala represji ze strony nowych władz Zimbabwe, m.in. siłowe odbieranie majątków, zmusiło wielu do opuszczenia zimbabweńskiej ziemi. Obecnie tej „starej”, powojennej migracji już nie ma. Obecna Polonia to w większości dobrze wykształceni fachowcy, którzy przybyli w ramach podpisanych kontraktów pod koniec XX w.

Postługa misjonarska

Zimbabwe i Zambia to państwa, gdzie służy wielu polskich misjonarzy oraz zakonnic. Potrzeby w pierwszym państwie są znacznie większe, stąd i więcej osób jest tam wysyłanych. W Zimbabwe jednak spotkać można również polskich księży, głównie werbistów.

W marcu 2016 r. do Zambii i Zimbabwe udali się Przewodniczący Komisji Episkopatu Polski ds. Misji, biskup Jerzy Mazur SVD, i sekretarz tejże Komisji oraz Delegat ds. Misjonarzy, o. Kazimierz Szymczycha SVD. W Zimbabwe pracowało wtedy pięciu księży werbistów. Spotkaniu przewodniczył przedstawiciel Ojca Świętego Franciszka, polski Nuncjusz Apostolski, Arcybiskup Marek Zalewski. Księża werbiści posługują obecnie we wspólnocie, która opiekuje się parafią Świętego Krzyża w Hara-

27. A. Olejniczak, *Polacy w wojnie rodezyjskiej 1965–1980*, 23.05.2021, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/81629,Polacy-w-wojnie-rodezyjskiej-1965-1980.html> [dostęp: 7.10.2023].

re²⁸. Księża werbiści znaleźli się w Zimbabwe już w 1987 r. Muszą zmagać się z problemami, które dotyczą zwykłych ludzi, jak wyłączanie prądu na 18 godzin dziennie czy kryzys zdrowotny ciągle istniejący po pandemii COVID-19²⁹.

W Zimbabwe również można znaleźć księży salezjan z Polski. Przykładowo w Hwange prowadzą oni szkołę zawodową oraz średnią. Są bardzo aktywni i ważni dla rozwoju lokalnej społeczności. Ze względu na permanentny kryzys gospodarczy większość nauczycieli opuściła kraj – udali się głównie do Republiki Południowej Afryki, gdzie istnieje możliwość podjęcia pracy. Niejednokrotnie misjonarze wspomagają w ten sposób lokalne samorządy w realizowaniu podstawowych zadań, takich jak umożliwienie nabycia zawodu i umiejętności przez najmłodszych członków społeczności³⁰.

Historia ośrodka młodzieżowego w Hwange jest niezwykle ciekawa. W 2001 r. salezjanie otrzymali ziemię o powierzchni 21 hektarów. Krytykowane poczynania ówczesnej administracji prezydenta Roberta Mugabego, których celem miała być zamiana ośrodka na baraki wojskowe, nie udały się, a w krótkim czasie powstały tam kolejne budynki. Już w 2006 r. w pełni funkcjonował ośrodek dla młodzieży. W okresie poważnej zapaści gospodarczej ośrodek w Hwange stał się głównym w regionie punktem rozdysponowania żywności – był to okres głodu. W okolicy posługują również zakonnice ze zgromadzenia Sióstr Słu-

28. o. K. Szyczycha SVD, *Bp Jerzy Mazur odwiedził polskich misjonarzy w Zambii i Zimbabwe*, 7.03.2016, <https://www.misje.pl/blog/bp-jerzy-mazur-odwiedzil-polskich-misjonarzy-w-zambii-i-zimbabwe/21376> [dostęp: 8.10.2023].

29. Zob.: M. Glodek SVD, *Poszukujemy nowych ścieżek*, 18.12.2020, <https://www.werbisci.pl/index.php/wiadomosci/swiat/poszukujemy-nowych-sciezek?highlight=WyJ6aW1iYWJ3ZSjd> [dostęp: 8.10.2023]; R. Janowski SVD, *Bez prądu w XXI wieku*, 13.01.2021, <https://www.werbisci.pl/index.php/wiadomosci/swiat/bez-pradu-w-xxi-wieku?highlight=WyJ6aW1iYWJ3ZSjd> [dostęp: 8.10.2023]; *Wystawa w szkole katolickiej w Olsztynie*, 28.10.2022, <https://www.werbisci.pl/index.php/wiadomosci/polska/wystawa-katolik-olsztyn?highlight=WyJ6aW1iYWJ3ZSjd> [dostęp: 8.10.2023]; *Misjonarze pierwszymi gośćmi nowej wystawy*, 7.07.2018, <https://www.werbisci.pl/index.php/wiadomosci/polska/misjonarze-pierwszymi-goscmi-nowej-wystawy-w-muzeum-w-pienieznie?highlight=WyJ6aW1iYWJ3ZSjd> [dostęp: 8.10.2023].

30. ks. Czesław wrócił do Afryki, 9.02.2022, <https://misjesalezjanie.pl/ks-czeslaw-wrocil-do-afryki/> [dostęp: 8.10.2023].

żebniczek Starowiejskich. Można spotkać wśród nich również Polki. Stworzyły one w Kasisi m.in. Centrum Rekolekcyjne³¹.

Nie możemy też zapominać o katolickich organizacjach w Polsce, które organizują co jakiś czas specjalne misje do Zimbabwe w celu wsparcia lokalnej społeczności. Przykładowo Fundacja POEM już drugi rok z rządu wysłała osoby nieduchowne do wspomnianego kraju. Osoby wracające podkreślają, jak trudno pracuje się na miejscu, gdzie inflacja jest bardzo wysoka, zeszyt dla uczniów jest luksusem, a bezrobocie sięga 90%. Taka forma pomocy jest niezwykle ważna³².

Polskie cmentarze w Zimbabwe

W 2022 r. media masowe w Polsce sporo miejsca poświęcały mogiłom Polaków zmarłych w Zimbabwe, którzy w drodze do Ojczyzny nie zdążyli jej zobaczyć. Przykładowo w maju 2022 r. Prezes Instytutu Pamięci Narodowej, Karol Nawrocki, otwierał odnowiony cmentarz w Rusape. Była to jedna z brytyjskich osad w ówczesnej Rodezji Południowej dla rodzin żołnierzy polskiej armii ewakuowanej ze Związku Radzieckiego. Wielu Polaków – Sybiraków – właśnie tam zakończyło swoją tułaczkę, nie mając okazji zobaczyć ponownie Ojczyzny.

Na cmentarzu w Rusape spoczywają Rodacy, którzy trafili na obszar dzisiejszego Zimbabwe około 1943 r. Znamienne są słowa wypowiedziane przez Prezesa IPN, Karola Nawrockiego, który stwierdził, że lokalizując rozsiane po świecie groby Polaków, poznajemy trudne losy naszej Ojczyzny. Co ważne, otwarcie odrestaurowanych mogił zbiegło się z trudnym czasem wojny Ukrainy z Rosją i dramatem milionów uchodźców. Tak jak Polacy uciekali w czasie II wojny światowej, tak Ukraińcy zostali zmusze-

31. ks. Cz. Lenczuk SDB, *Pierwsze 100 dni mojej misji w Zimbabwe – list ks. Czesława*, 6.06.2022, <https://misjesalezanie.pl/pierwsze-100-dni-mojej-misji-w-zimbabwe-list-ks-czeslawa/> [dostęp: 8.10.2023].

32. M. Oszczepalińska, *Była na misji w Zimbabwe. „Zwykły zeszyt jest tam czymś luksusowym”*, 12.09.2023, <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/byla-na-misji-w-zimbabwe-zwykly-zeszyt-jest-tam-czym-luksusowym/wgxp84l> [dostęp: 8.10.2023].

ni do opuszczenia swych domów wskutek działań rosyjskiego agresora – tak można by sparafrazować słowa K. Nawrockiego³³.

W samej uroczystości wzięli udział nie tylko delegaci IPN, polskiej służby dyplomatycznej, czy jak zawsze aktywni harcerze, lecz także lokalna społeczność, która była pod wrażeniem prowadzonej przez Polskę polityki dbania o miejsca pamięci i spoczynku. Jak podkreślano, winno to dawać przykład innym, jak dbać o historię i pamięć o bohaterach³⁴.

Do osiedla w Rusape, po ewakuacji wojsk armii gen. Władysława Andersa ze Związku Socjalistycznych Republiki Radzieckich (ZSRR), trafili żołnierze oraz ich rodziny. Władze Wielkiej Brytanii stworzyły całą sieć osiedli wojskowych w Afryce Wschodniej oraz Południowej – na terenie własnych kolonii i protektoratów. Samo Rusape w pewnym momencie prężnie działało. Obok domów mieszkalnych znaleźć można było m.in.: szkołę, świetlicę, pocztę, bibliotekę, komórkę harcerską, a także kaplicę pod wezwaniem Serca Jezusowego. Według danych za grudzień 1944 r. mieszkało na osiedlu 726 osób, w tym 365 kobiet oraz 295 dzieci. Rozmieszczono ich w 150 domach. Z końcem 1946 r. historia osiedla się skończyła wraz z decyzją o jego zamknięciu³⁵.

Niedaleko Rusape znajdowało się inne osiedle, Marandellas, pieszczotliwie nazywane „Little Poland”, dla około 600 osób. Mieszkańcy mieli własny szpital oraz Dom Polski, którego zadaniem było krzewienie kultury. Wiele budynków istnieje do dziś, w tym dawne żeńskie gimnazjum i liceum w Digglefold. Instytucja ta powstała z zamysłu gen. Ferdynanda Zarzyckiego³⁶, a nauczycielami byli migranci w ramach tzw. grupy cy-

33. *Pamięć o Polakach, którzy trafili do Afryki w czasie wojny. W Zimbabwie otwarto odnowiony cmentarz*, 2.05.2022, <https://www.polskieradio.pl/399/7980/Artykul/2949821,Pamiec-o-Polakach-ktorzy-trafili-do-Afryki-w-czasie-wojny-W-Zimbabwie-otwarto-odnowiony-cmentarz> [dostęp: 8.10.2023].

34. Tamże.

35. Tamże.

36. Ferdynand Zarzycki – generał brygady Wojska Polskiego, minister przemysłu i handlu w latach 1931–1934, senator w II RP w latach 1935–1939; zob.: W. Chmielewski, *Education of Polish Children and Youth in Digglefold and Gatooma, Southern Rhodesia, in 1943–1948*, „Polska Myśl Pedagogiczna” 2023, 9 (1), <https://www.ejournals.eu/pliki/art/23948/pl> [dostęp: 8.10.2023]; K. Błażycza, *Historia nie z tej ziemi*, 20.05.2021, <https://www.malygosc.pl/doc/6046160.Historia-nie-z-tej-ziemi> [dostęp: 8.10.2023].

pryjskiej, czyli uciekinierzy, którzy w 1940 r. trafili do Rumunii, a stamtąd na Cypr. Wielu z nich było wykładowcami na wyższych uczelniach. Do wspomnianej szkoły chodziło ponad 150 uczennic, i to tylko w pierwszym roku funkcjonowania³⁷.

Obecnie Rusape stanowi niemalże symbol losu wielu Sybiraków, którzy w czasie drugiej wojny światowej przebyli cały świat w drodze do Ojczyzny, wielu niestety nie było dane więcej zobaczyć Polski.

Przez wiele lat od zamknięcia polskiego osiedla nekropolia była opuszczona, zaniedbana i porośnięta. O obecności Polaków świadczył jedynie napis: „Pamięci uchodźców polskich zmarłych w Rusape”. Mówimy o dziejach tysięcy osób, którzy zostali rozlokowani w Afryce Południowej i Wschodniej. Szacuje się, że w 22 polskich osiedlach mogło przebywać nawet 22 tysiące Rodaków. W większości były to kobiety, dzieci oraz osoby niezdolne do służby wojskowej. Cmentarze są najwiódniejszym śladem tamtych wydarzeń³⁸.

Od 2009 r. gros polskich naukowców, chociażby z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, dokonywało przeglądu oraz renowacji polskich nekropolii na kontynencie afrykańskim. W tym właśnie w Rusape, przy wsparciu Ambasady Polskiej w Pretorii. Na odnowionej nekropolii umieszczono symboliczny napis o treści:

W 80-tą rocznicę rozpoczęcia tragicznej dla ludzkości II wojny światowej składamy hołd Polakom, których los po okropieństwach Syberii, przywiódł na gościnną ziemię Afryki. PAMIĘTAMY! (...) ³⁹.

Na uwagę zasługuje również Osiedle Gatooma, które istniało na terenie ówczesnej Rodezji Południowej. Był to obóz przejściowy dla Polaków, który stał się w drugiej połowie lat czterdziestych XX w. ważnym ośrodkiem polonijnym, zwłaszcza po likwidacji osiedli w Rusape, Marandellas oraz Digglefold. W latach 1947–1948 przekierowano do Gatooma Polaków z Rodezji Północnej (dzisiejsza Zambia). Z posiadanych materia-

37. Tamże; *Rusape*, <https://szlakinadziei.ipn.gov.pl/sn/wystawy/miejsca/91586,Rusape.html?search=58982063> [dostęp: 8.10.2023].

38. H. Chudzio, *Nekropolia w Rusape – świadek historii tułacznych losów Polaków*, przedruk za: „Wiadomości Polonijne” 2019/2020, nr 648, <https://sybiracyzg.pl/?p=13224> [dostęp: 11.10.2023].

39. Tamże.

łów wynika, że w osiedlu tym próbowano organizować normalne życie: funkcjonowała szkoła oraz jednostka harcerska. Same budynki wcześniej służyły jako miejsce pobytu jeńców wojennych. Do dziś część budynków istnieje i jest wykorzystywana jako mieszkania w mieście Ngezi. Niedaleko dawnego obozu w Gatooma wciąż znaleźć można polskie nagrobki, rozlokowane na dwóch cmentarzach. Co ciekawe, na tych cmentarzach odnaleziono nagrobki osób zmarłych w czasie istnienia osiedla polskiego, jak również tych, którzy opuścili ZSRR wraz z armią gen. Władysława Andersa, ale do Ojczyzny wrócić już nie mogli. Niektóre osoby zmarły w latach osiemdziesiątych XX w. i byli ostatnimi przedstawicielami Sybiraków na tych ziemiach⁴⁰.

Według danych zebranych przez polskich uczonych w Rodezji Południowej znajdują się następujące cmentarze:

1. Gatooma (Old Ceemetry): 8 mogił
2. Gatooma (West View Cemetery): 2 mogiły
3. Rusape: 13 mogił⁴¹

Konsulat Honorowy RP w Harare

Obecnie w Zimbabwie działa tylko Konsulat Honorowy. Konsulem jest dr Krystyna Grabowska (20 Plagis Avenue, Alex Park, Harare, Zimbabwe; telefon: +263 474 4893; telefon komórkowy: +263 77261 2470; e-mail: pl.hre77@gmail.com)⁴². Zadaniem Konsulatu jest dbanie o interesy Polski, Polaków oraz Polonii w Republice Zimbabwe. Stanowi też łącznik polskiej placówki w Pretorii z odległym Harare⁴³.

Od 1985 r. istniała Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Harare (*The Embassy of the Republic of Poland in Harare*), ale decyzją władz pol-

40. H. Chudzio, M. Solarz, *Zmarli Polacy w drodze do Ojczyzny. Polskie cmentarze w Afryce Wschodniej i Południowej 1942–1952*, Kraków 2022, s. 369–408.

41. Tamże, s. 25.

42. *Konsulaty honorowe*, <https://www.gov.pl/web/rpa/konsulaty-honorowe> [dostęp: 8.10.2023].

43. *Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej w Harare*, <https://www.konsulaty.net/3/20893/Polska-w-Harare> [dostęp: 8.10.2023].

skich została zamknięta w 2008 r. Szef polskiej misji dyplomatycznej w Harare był również od 1989 r. akredytowany w Królestwie Lesotho oraz od 1990 r. w Republice Zambii. Od 2008 r. w Zimbabwie akredytowany jest ambasador RP w Pretorii (RPA), któremu również podlegają działania dyplomatyczne na terenie Republiki Botswany, Królestwa Lesotho, Republiki Mozambiku, Republiki Namibii, Królestwa Eswatini i Republiki Zambii⁴⁴.

Od 1985 r. do 2008 r. ambasadorami RP w Harare byli:

- Maksymilian Romanowski – 1985–1987 (brak dokumentów potwierdzających; dane są powielane w Internecie);
- Mirosław Jan Dackiewicz⁴⁵ – od 1987 do około 1990 r. (przemiany ustrojowe: zmiana statusu z Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej PRL na Rzeczpospolita Polska RP).
- Bogusław Antoni Miernik⁴⁶ – w latach 1990–1992.
- Andrzej Kasprzyk (*chargé d'affaires*)⁴⁷ – w latach 1992–1995.
- Jacek Chodorowicz (*chargé d'affaires*)⁴⁸ – w latach 1995–1999.

44. *Ambasador w Republice Południowej Afryki oraz Republice Botswany, Królestwie Lesotho, Republice Mozambiku, Republice Namibii, Królestwie eSwatini, Republice Zambii i Republice Zimbabwe*, <https://www.gov.pl/web/rpa/ambasador> [dostęp: 8.10.2023].

45. *Directory of Polish Officials. A Reference Aid, U.S. Department of Commerce. National Technical Information Service*, kwiecień 1989, s. 88, <https://web.archive.org/web/20210531184708/https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA327986.pdf> [dostęp: 8.10.2023].

46. *Bogusław Miernik*, <https://psz.pl/168-archiwum/boguslaw-miernik> [dostęp: 8.10.2023].

47. *Ambassador Andrzej Kasprzyk*, https://web.archive.org/web/20190103203023/https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/afet/dv/201/201106/20110615_cvkaszpryk_en.pdf [dostęp: 8.10.2023]; *Ambassador Andrzej Kasprzyk. Personal Representative of the OSCE Chairperson-in-Office on the conflict dealt with by the OSCE Minsk Conference*, <https://web.archive.org/web/20220129122634/https://www.osce.org/cio/andrzej-kaszpryk> [dostęp: 8.10.2023]; D. Alaverdyan, *Andrzej Kasprzyk: "I hope to drink brandy from the Barrel of Peace one day"*, 2.12.2019, <https://web.archive.org/web/20210110200326/https://mediamax.am/en/news/interviews/35787/> [dostęp: 8.10.2023].

48. *Ambasador. Jego Ekscelencja Ambasador Polski w Izraelu Jacek Chodorowicz*, <http://web.archive.org/web/20120715065558/http://www.telavivpl.org:80/index.php?m=263> [dostęp: 8.10.2023].

- Jan Józef Wieliński – w latach 2000–2007 (najpierw jako *chargé d'affaires* RP, a następnie ambasador, obejmował też wówczas kompetencją Zambię i Malawi)⁴⁹.
- Marcin Kubiak⁵⁰ – w latach 2007–2008.

Wszelkie dane odnośnie do wjazdu, przejazdu (tranzytu) oraz pobytu w Republice Zimbabwe można uzyskać na stronie:

<https://www.gov.pl/web/rpa/zimbabwe-idp>.

Polonia

O Polonii w Zimbabwe robi się głośno zwłaszcza wtedy, gdy Polscy turyści zostaną aresztowani. Wtedy Polacy tam mieszkający czynią wszystko, aby Rodakom pomóc.

Z jednej strony w Zimbabwe nie ma stałej placówki dyplomatycznej, co utrudnia pomoc Polakom, którzy popadną w konflikt z zimbabweńskim prawem. Z drugiej strony, Republika Zimbabwe nie jest demokratycznym państwem według europejskich standardów i norm. Z tego też powodu usłyszeć oskarżenie, iż złamało się prawo, jest dość powszechne.

Przykładowo w 2011 r. grupa polskich turystów przypadkowo znalazła się na wiecu zorganizowanym przez zwolenników ówczesnego prezydenta, Roberta Gabriela Mugabego. Nie może dziwić, że przy tej okazji kilka osób wyciągnęło aparaty fotograficzne, aby sfotografować głowę państwa. To stało się podstawą oficjalnego zatrzymania i umieszczenia w areszcie. Polscy turyści mieli lokalnych przewodników i to miało wzbudzić podejrzenie służb bezpieczeństwa. Dzięki interwencji Polonii

49. Jan Wieliński: *Afryka nie będzie czekała na polski biznes*, 30.10.2018, <https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art1664631-jan-wielinski-afryka-nie-bedzie-czekala-na-polski-biznes> [dostęp: 8.10.2023].

50. *Ambasador Marcin Kubiak*, <https://web.archive.org/web/20201017213534/https://www.gov.pl/web/irak/ambasador> [dostęp: 8.10.2023]; *Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 września 2007 r. nr 110-61-2007 w sprawie mianowania Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej*, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20070740791/O/M20070791.pdf> [dostęp: 8.10.2023].

oraz poręczeniu dr Krystyny Grabowskiej (Prezes Związku Polonii, obecnie konsul honorowa) Polacy opuścili areszt, a skonfiskowane aparaty im oddano. W sumie noc w areszcie spędziło dziewięciu Rodaków⁵¹.

Zakończenie

Dzieje Polonii w Zimbabwe to przykład trudnych losów polskiego narodu. W kontekście wydarzeń na kontynencie europejskim oraz trudnych losów Polski, zimbabweńska ziemia była świadkiem trudów, z jakimi wielu przyszło się mierzyć. Najpierw II wojna światowa i długa droga do Ojczyzny, którą podążali Sybiracy zesłani w głąb Związku Radzieckiego. Wraz z gen. Władysławem Andersem zostali ewakuowani na Bliski Wschód, a następnie wielu rozlokowano na obszarze Afryki Południowej i Wschodniej. Później głęboki kryzys ekonomiczny doby komunistycznej i migracja ekonomiczna lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. Polonia w Zimbabwe, choć nieliczna, to jednak dźwiga na sobie ciężar trudnych dziejów narodu polskiego. Celem niniejszego opracowania było przedstawienie powiązań Polaków i Zimbabwe, które w pierwszej chwili mogą wydawać się niewielkie, ale po głębszej analizie okazują się wręcz symboliczne.

Summary

Poles in Zimbabwe – socio-historical analysis

The history of the Polish community in Zimbabwe is an example of the difficult fate of the Polish nation. In the context of events on the Europe-

51. P. Płatek, *Zimbabwe: Polacy na wolności, poręczyła Polonia*, 10.02.2011, <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103086,9088850,zimbabwe-polacy-na-wolnosc-poreczyyla-polonia.html> [dostęp: 11.10.2023]; *Polacy w rękach policji w Zimbabwe*, 10.02.2011 <https://www.money.pl/gospodarka/turystyka/arttykul/polacy;w;rekach;policji;w;zimbabwe,86,0,769366.html> [dostęp: 11.10.2023].

an continent and the difficult fate of our nation, the Zimbabwean land witnessed the hardships that many had to face. First, the Second World War and the long road to their homeland followed by Siberians exiled deep into the Soviet Union. Together with General Władysław Anders, they were evacuated to the Middle East, and then many were deployed to Southern and Eastern Africa. Then there was the deep economic crisis of the communist era and the economic migration of the 1980s and 1990s. The Polish community in Zimbabwe, although small, bears the burden of the difficult history of the Polish nation. The aim of this study was to present the connections between Poles and Zimbabwe, which may be small at first, but after a deeper analysis turn out to be downright symbolic.

Key words: Poles, Zimbabweans, Siberians, Anders' army, exiles.

Literatura

1. *Afryka. Polacy w Afryce*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Afryka-Polacy-w-Afryce;4019182.html> [dostęp: 7.10.2023].
2. Alaverdyan D., *Andrzej Kasprzyk: "I hope to drink brandy from the Barrel of Peace one day"*, 2.12.2019, <https://web.archive.org/web/20210110200326/https://mediamax.am/en/news/interviews/35787/> [dostęp: 8.10.2023].
3. *Ambasador. Jego Ekscelecja Ambasador Polski w Izraelu Jacek Chodorowicz*, <http://web.archive.org/web/20120715065558/http://www.telavivpl.org:80/index.php?m=263> [dostęp: 8.10.2023].
4. *Ambasador Marcin Kubiak*, <https://web.archive.org/web/20201017213534/https://www.gov.pl/web/irak/ambasador> [dostęp: 8.10.2023].
5. *Ambasador w Republice Południowej Afryki oraz Republice Botswany, Królestwie Lesotho, Republice Mozambiku, Republice Namibii, Królestwie eSwatini, Republice Zambii i Republice Zimbabwe*, <https://www.gov.pl/web/rpa/ambasador> [dostęp: 8.10.2023].
6. *Ambassador Andrzej Kasprzyk*, https://web.archive.org/web/20190103203023/https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/afet/dv/201106/20110615_cvkasprzyk_en.pdf [dostęp: 8.10.2023].
7. *Ambassador Andrzej Kasprzyk. Personal Representative of the OSCE Chairperson-in-Office on the conflict dealt with by the OSCE Minsk Conference*, <https://web.archive.org/web/20220129122634/https://www.osce.org/cio/andrzej-kasprzyk>, [dostęp: 8.10.2023].
8. *Antoni Rehman (1840–1917)*, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/262289/zemanek_antoni_rehman_1840-1917_2000.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 7.10.2023].
9. Błażyca K., *Historia nie z tej ziemi*, 20.05.2021, <https://www.malygosc.pl/doc/6046160.Historia-nie-z-tej-ziemi> [dostęp: 8.10.2023].

23. Godwin P., *Gdzie krokodyl zjada słońce*, Warszawa 2006.
24. Jan Wieliński: *Afryka nie będzie czekała na polski biznes*, 30.10.2018, <https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art1664631-jan-wielinski-afryka-nie-bedzie-czekala-na-polski-biznes> [dostęp: 8.10.2023].
25. Janocha ks. M., *Wykopaliska Archeologiczne Ojca Maksymiliana Ryłty w Zbiorach Watykańskich*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1999, XII, s. 63–69, <https://akademiakatolicka.pl/wp-content/uploads/wst/12-1/Janocha.pdf> [dostęp: 7.10.2023].
26. Janowski R. SVD, *Bez prądu w XXI wieku*, 13.01.2021, <https://www.werbisci.pl/index.php/wiadomosci/swiat/bez-pradu-w-xxi-wieku?highlight=WyJ6aW1iYWJ3ZSJd> [dostęp: 8.10.2023].
27. K. Chołaszczyński, *Z dziejów apartheidu w Afryce. Rządy Douglasa Iana Smitha w Rodezji Południowej*, „Pro Fide Rege et Lege” 2010, nr 2(66), 2010, s. 71–83.
28. *Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej w Harare*, <https://www.konsulaty.net/3/20893/Polska-w-Harare> [dostęp: 8.10.2023].
29. *Konsulaty honorowe*, <https://www.gov.pl/web/rpa/konsulaty-honorowe> [dostęp: 8.10.2023].
30. Krzysztof Pawłowski (zm. 1603), <https://laboratorium.al.uw.edu.pl/bestia-riusz/biogramy/krzysztof-pawlowski-zm-1603/> [dostęp: 7.10.2023].
31. ks. Czesław wrócił do Afryki, 09.02.2022, <https://misjesalezjanie.pl/ks-czeslaw-wrocil-do-afryki/> [dostęp: 8.10.2023].
32. Kucharski A., *Mikołaj Krzysztof Radziwiłł „Sierotka” – pierwszy polski egiptolog*, 28.10.2011, https://www.wilanow-palac.pl/mikolaj_krzysztof_radziwill_sierotka_pierwszy_polski_egiptolog.html [dostęp: 7.10.2023].
33. Kucharski A., *Polak w Maghrebie. Jana Potockiego podróż do Maroka (1791)*, 5.02.2018, https://www.wilanow-palac.pl/polak_w_maghrebie_jana_potockiego_podroz_do_maroka_1791.html [dostęp: 7.10.2023].
34. Lenczuk ks. Cz. SDB, *Pierwsze 100 dni mojej misji w Zimbabwe – list ks. Czesława*, 6.06.2022, <https://misjesalezjanie.pl/pierwsze-100-dni-mojej-misji-w-zimbabwe-list-ks-czeslawa/> [dostęp: 8.10.2023].
35. Łukasiewicz A., *Jan Potocki i Początki Egiptologii*, „MEANDER” 2007, 3–4, https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.0783d-949-f9a4-3064-88fa-e2c31efa79a3/c/Meander_t._62.3-4_12-A.Lukasiewicz.pdf [dostęp: 7.10.2023].

36. Malinowska E., *Adama Sierakowskiego sztuka podróżowania i pisania listów*, w: M. Piechota, J. Ryba, M. Janoszka (red.), *Od oświecenia ku romantyzmowi i dalej...: autorzy – dzieła – czytelnicy*, cz. 5, Katowice 2014, s. 199–221, https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/1778/1/Malinowska_Adama_Sierakowskiego_sztuka_podrozowania.pdf [dostęp: 7.10.2023].
37. *Misjonarze pierwszymi gośćmi nowej wystawy*, 7.07.2018, <https://www.werbisci.pl/index.php/wiadomosci/polska/misjonarze-pierwszymi-goscmi-nowej-wystawy-w-muzeum-w-pienieznie?highlight=WyJ6aW1iYWJ3Z5Jd> [dostęp: 8.10.2023].
38. *Nasze Wiadomości*, Tom 1, 1905, <https://ia800303.us.archive.org/16/items/naszewiadomosci00jesu/naszewiadomosci00jesu.pdf> [dostęp: 7.10.2023].
39. *Notes on the Kaffirs sent by the polish Father Michael Boym from Mozambique, January 11, 1644*, <https://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost17/Boym/english.html> [dostęp: 7.10.2023].
40. Olejniczak A., *Polacy w wojnie rodezyjskiej 1965–1980*, 23.05.2021, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/81629,Polacy-w-wojnie-rodezyjskiej-1965-1980.html> [dostęp: 7.10.2023].
41. Oszczepalińska M., *Była na misji w Zimbabwe. „Zwykły zeszyt jest tam czymś luksusowym”*, 12.09.2023, <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/byla-na-misji-w-zimbabwe-zwykly-zeszyt-jest-tam-czyms-luksusowym/wgxp84l> [dostęp: 8.10.2023].
42. *Pamięć o Polakach, którzy trafili do Afryki w czasie wojny. W Zimbabwe otwarto odnowiony cmentarz*, 2.05.2022, <https://www.polskieradio.pl/399/7980/Artykul/2949821,Pamiec-o-Polakach-ktorzy-trafli-do-Afryki-w-czasie-wojny-W-Zimbabwe-otwarto-odnowiony-cmentarz> [dostęp: 8.10.2023].
43. Płatek P., *Zimbabwe: Polacy na wolności, poręczyła Polonia*, 10.02.2011, <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103086,9088850,zimbabwe-polacy-na-wolnosciporeczyla-polonia.html> [dostęp: 11.10.2023].
44. *Polacy w rękach policji w Zimbabwe*, 10.02.2011, <https://www.money.pl/gospodarka/turystyka/arttykul/polacy;w;rekach;policji;w;zimbabwe,86,0,769366.html> [dostęp: 11.10.2023].
45. *Polacy w Zimbabwe*, <https://www.polonia.org/polacy-na-swiecie/polacy-w-zimbabwe> [dostęp: 28.09.2023].

46. *Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 września 2007 r. nr 110-61-2007 w sprawie mianowania Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej*, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20070740791/O/M20070791.pdf> [dostęp: 8.10.2023].
47. Puchała K., *Wkład Polaków w rozwój misji mariannhillskiej na przełomie XIX i XX wieku w południowej Afryce*, „*Annales Missiologici Posnanienses*” 2012, 18, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/amp/article/view/3112/3090> [dostęp: 7.10.2023].
48. *Rusape*, <https://szlakinadziei.ipn.gov.pl/sn/wystawy/miejsca/91586/Rusape.html?search=58982063> [dostęp: 8.10.2023].
49. Sakowicz E., *Badania nad tradycyjnymi religiami Afryki Zachodniej i Centralnej*, „*Nurt SVD*” 2010, 44/2 (128), s. 227–245, [https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Nurt_SVD/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_\(128\)/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_\(128\)-s227-245/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_\(128\)-s227-245.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Nurt_SVD/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_(128)/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_(128)-s227-245/Nurt_SVD-r2010-t44-n2_(128)-s227-245.pdf) [dostęp: 7.10.2023].
50. *Stefan Szolc-Rogoziński – badacz Kamerunu*, 14.04.2023, <https://www.polskieradio.pl/39/156/artykul/1606713,stepan-szolcrogozinski-badacz-kamerunu> [dostęp: 7.10.2023].
51. Szymczycha o. K. SVD, *Bp Jerzy Mazur odwiedził polskich misjonarzy w Zambii i Zimbabwe*, 7.03.2016, <https://www.misje.pl/blog/bp-jerzy-mazur-odwiedzil-polskich-misjonarzy-w-zambii-i-zimbabwe/21376> [dostęp: 8.10.2023].
52. Tan H., *BRICS dąży do dedolaryzacji. Były minister Zimbabwe ostrzega przed katastrofą gospodarczą*, 20 września 2023, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/brics-dazy-do-dedolaryzacji-byly-minister-zimbabwe-ostzega-przed-katastrofa/kewl2c6> [dostęp: 28.09.2023].
53. Tomaszewski SJ ks. Cz., *Kim był Ojciec Jan Beyzym?*, <https://beyzym.pl/home/4915-2/> [dostęp: 7.10.2023].
54. *Wystawa w szkole katolickiej w Olsztynie*, 28.10.2022, <https://www.werbisci.pl/index.php/wiadomosci/polska/wystawa-katolik-olsztyn?highlight=WyJ6aW1iYWJ3ZSJd> [dostęp: 8.10.2023].
55. Ziemacki J., *Maurycy Beniowski: Polski cesarz Madagaskaru*, 7.11.2019, <https://www.national-geographic.pl/artykul/maurycy-beniowski-polski-cesarz-madagaskaru> [dostęp: 7.10.2023].
56. *Zimbabwe*, <https://www.imf.org/en/Countries/ZWE> [dostęp: 28.09.2023].

Źródła ilustracji

1. Mapa dekolonizacji Afryki, Wikimedia commons, autor: Yves6 na licencji Creative Commons 3.0 [dostęp: 28.09.2023].
2. Robert Gabriel Mugabe, Wikimedia commons, na licencji Creative Commons 4.0 [dostęp: 28.09.2023].
3. Najwyższy nominał na świecie: sto bilionów dolarów zimbabweńskich, zasoby własne autora.

Krystian Chołaszczynski – doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce i magister stosunków międzynarodowych, wykładowca w Akademii Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu – Akademii Nauk Stosowanych, zastępca koordynatora Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Toruniu, sekretarz redakcji czasopisma naukowego „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” wydawanego przez Akademię Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu oraz członek rady redakcji i recenzent interdyscyplinarnego czasopisma naukowego „The Antoninus Journal” wydawanego przez Papieski i Królewski Uniwersytet Świętego Tomasza w Manili na Filipinach, członek Polskiego Towarzystwa Afrykanistycznego.

Jak podają polskie agendy odpowiedzialne za relację Polski z Polonią, obywateli naszego państwa, którzy mieszkają w Zimbabwie, nie jest dużo. Obecnie szacuje się polską społeczność na około 200 osób. Jak możemy przeczytać na oficjalnych stronach internetowych, w większości są to osoby, które w latach osiemdziesiątych XX w. przybyły za dobrze płatną pracą – w Zimbabwie brakowało wtedy specjalistów, którzy w dużej liczbie migrowali do Wielkiej Brytanii. W tym okresie nastąpił naturalny w kontekście kolonizacji odpływ ludzi z dobrym wykształceniem, którzy posiadają określone kompetencje...

Fragment z *Raportu*

ISBN 978-83-67951-05-0

9 788367 195105 01

facebook.com/WydawnictwoWerset